

כוח עליון

בימים שבהם וירוס הקורונה מכתוב את אורחות חיינו ומשרדי הממשלה השונים מוציאים הנחיות ומטילים איסורים על קיום פעילויות מסוגים שונים כגון איסור על יציאה מהבית, הגבלה על הגעה למקומות עבודה וכו' (ראו לדוגמה הנחיות משרד הבריאות סימוכין 159050420) ("הנחיות"), גורמים שונים עלולים למצוא את עצמם בהפרה של הסכם כתוצאה מאי יכולת לקיימו נוכח אותן הנחיות. ברוב ההסכמים ישנן, בחתך גס, שלוש סיבות לסיום מוקדם של ההסכם והן:

1. סיום מטעמי נוחות (Convenience) - כאשר צד להסכם אינו מעוניין יותר בהתקשרות ויכול לסיימו לרוב בהודעה מראש לצד השני תוך פרק זמן מוגדר.
2. סיום מסיבה מוגדרת (Cause) - הצד המסיים את ההסכם עושה זאת מכיוון שהצד השני הפר אותו או קיים חשש סביר שההסכם יופר על ידיו.
3. סיום כתוצאה מאירוע של כוח עליו (Force Majeure) - צד להסכם, או שני הצדדים לו, מפריס את ההסכם כתוצאה מגורם שאינו בשליטתם ושלא היו יכולים לצפות או למנוע אותו. סעיף זה לרוב הוא סעיף סל הכולל בתוכו את כל המצבים שבהם הצדדים יהיו רשאים לסיים את ההסכם, או לעכב את ביצועו, כתוצאה מנסיבות שאינן בשליטתם.

בסעיפי כוח עליון בהסכמים ניתן למצוא אירועים כגון שריפה, פגעי טבע, אמברגו, גיוס כללי, מלחמה, פעולות איבה, שביתה ענפית או כללית במשק וכו'.

ניתן לתת דוגמאות רבות להפרת הסכמים כתוצאה ממקרה של כוח עליון הנובע ממגפה עולמית, החל מאדם שקנה כרטיס טיסה ומנוע מלטוס מפני חשש קונקרטי שידבק או שיכנס להסגר במדינת היעד, וכלה בחברת שהתחייבה מול חברה אחרת לסיים פרויקט של התקנת מערכת קריטית עבור אותה חברה, אך עקב מחסור בכוח אדם בעקבות ההנחיות היא אינה יכולה לעמוד בלוחות הזמנים הקבועים בהסכם.

בעקבות כך עולה השאלה האם אי ביצוע של חוזה, או עיכוב ביצועו, כתוצאה מאותן הנחיות, או בכלליות - כתוצאה מהתפשטותו של וירוס, יכולים להיחשב כסיכול על ידי כוח עליון? או, במילים אחרות, האם התפרצות של וירוס, אשר כתוצאה ממנה איננו יכולים לקיים התחייבות שלקחנו על עצמנו מכוח הסכם, יכולה להחשב כמקרה של כוח עליון?

במקרה שבו התשובה לכך חיובית, כל תאגיד או אדם פרטי שלא יוכלו לקיים את התחייבויותיהם מכוח הסכם כפועל יוצא מההנחיות, יוכלו להמנע מלהתפס כמי שמפריס הסכם ולהמנע, כתוצאה מכך, מאכיפתו של ההסכם או נשיאה בפיצויים לצד השני.

ניתן לחלק לארבעה סוגים את האופן בו קיימת התייחסות בהסכם למקרה של כוח עליון :

1. הגדרה מפורטת וסגורה של המקרים של כוח עליון ("הגדרה סגורה").
2. הגדרה שבה מפורטים מקרים אך היא פתוחה עקב הימצאותן של מילות הכללה - "לרבות", "ובכלל זאת", "כגון".
3. אין הגדרה אלא כתוב רק את אופן ההתנהלות במקרים של כוח עליון.
4. כלל אין התייחסות לסוגיה.

למעט במקרים של הגדרה סגורה, ביתר המקרים, ניתן להיעזר גם בהוראותיו של סעיף 18 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970 הקובעות כי "הייתה הפרת החוזה תוצאה מנסיבות שהמפר, בעת כריתת החוזה, לא ידע ולא היה עליו לדעת עליהן או שלא ראה ולא היה עליו לראותן מראש, ולא יכול היה למנען, וקיום החוזה באותן נסיבות הוא בלתי-אפשרי או שונה באופן יסודי ממה שהוסכם עליו בין הצדדים, לא תהיה ההפרה עילה לאכיפת החוזה שהופר או לפיצויים." עילה זו מוגדרת כ"עילת הסיכול" ולפיה, במקרה שהחוזה הופר כתוצאה מנסיבות שלא ניתן לצפות או למנוע, לא יהיה הצד המפר חייב בפיצויים או באכיפת החוזה. מכך ניתן ללמוד שעילת הסיכול אינה רשימה סגורה של מקרים, אלא היא נגזרת של שיקולים אובייקטיביים וסובייקטיביים, לפיהם האירוע המסכל, וכן היכולת לצפותו כפי שהייתה קיימת לצדדים במועד חתימת ההסכם, הם שיקבעו האם התקיים אירוע של כוח עליון.

הסתמכות על סעיף 18 כהגנה מפני הפרת החוזה עלולה להיות בעייתית שכן- 1. היא תלויה בשיקול דעתו של בית המשפט, אשר נטה בעבר לפרש בצמצום את עילת הסיכול, ולכן חוסר הוודאות המשפטי הוא גדול. 2. הליך שכזה עלול להטיל על הצדדים עומס כלכלי רב והשקעת זמן ניכר.

לאור זאת, ומכיוון שכיום אנו מבינים כי התפשטותו של וירוס אינה משפיע רק על הנדבקים בו והיא עלולה, כתוצאה מהטלת צווים ומגבלות, לסכל חוזים רבים מבלי שנוכל לצפות זאת ולהיערך לכך, המלצתנו היא לשים לב היטב לקיומו של סעיף כוח עליון בהסכם ולמקרים שבהם הוא יחול, ולוודא שהתפשטות של וירוס, אשר כתוצאה ממנה לא ניתן לקיים את ההסכם, נכללת בהגדרת "כוח עליון" בהסכם, בין אם מדובר בהסכם חדש ובין אם מדובר בתיקון להסכם קיים. במקרים של הסכמים קיימים שבהם אין הגדרה סגורה, וככול שהחוזה סוכל כתוצאה מההנחיות, יהיה ניתן לפעול על פי הלכת הסיכול ובלבד שהדבר נעשה בתום לב, נמסרה הודעה מיידית בדבר הסיכול ונעשו כל המאמצים הסבירים לקיום ההסכם, במגבלות הקבועות בהנחיות, מכיוון שכאמור, בסופו של יום כל מקרה יבחן לגופו לאור תפיסתו הסובייקטיבית של המונח "כוח עליון".